

UA: UKRAINE ANALYTICA

Номер 1(11) укр, 2018

МІФІ
ЗМІ
НАРАТИВИ
НОВИНИ
ГРУЗІЯ
ЦІЛЬОВА АУДИТОРІЯ
ДЕЗІНФОРМАЦІЯ
КРИЗА
ІМІДЖ
ІСТОРІЯ
ОПЕРАЦІЇ ВПЛИВУ
ЕСТОНІЯ
ІНФОРМАЦІЯ
ПРОПАГАНДА
УКРАЇНА
МОЛDOVA
ЕВРОПА
ОПЕРАЦІЇ ВПЛИВУ
КОМУНІКАЦІЇ
НОВИНИ
РОСІЯ
ФЕЙКИ
МІФІ
ОПЕРАЦІЇ ВПЛИВУ
ТУРЕЧЧИНА
КРИЗА
ТВ

- КАМПАНІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ
- ФЕЙКОВІ НОВИНИ
- ОПЕРАЦІЇ ВПЛИВУ

Пропаганда

За редакцією

Ганна Шелест, к. політ. н.
Микола Капітоненко, к. політ. н.

Видавник:

Видається ГО "Сприяння міжкультурному співробітництву" (Україна), Центром міжнародних досліджень (Україна), за фінансової підтримки представництва Фонду ім. Ф. Еберта в Україні, Black Sea Trust та Центра інформації та документації НАТО в Україні

UA: Ukraine Analytica – це перший український часопис з питань міжнародних відносин, політики та економіки, який видається англійською мовою. Журнал спрямований на експертів, дипломатів, представників наукових кіл, студентів, які цікавляться питаннями міжнародних відносин та, зокрема, Україною.

Контактна інформація та посилання:

Веб-сайт: <http://ukraine-analytica.org/>
Електронна адреса: Ukraine_analytica@ukr.net
Facebook: <https://www.facebook.com/ukraineanalytica>
Twitter: https://twitter.com/UA_Analytica

Погляди та висновки, виражені в статтях, є авторськими та не обов'язково відображають позицію UA: Ukraine Analytica, її редакторів, дорадчої ради чи донорів.

ISSN 2518-7481

200 примірників

ДОРАДЧА РАДА

Дімітар Бечев, доктор наук (Болгарія, директор Інституту Європейської Політики)

Юліан Кіфу, доктор наук (Румунія, директор Центру аналізу та раннього попередження конфліктів)

Сергій Корсунський, д.фіз.-мат.н., Надзвичайний і Повноважний Посол, (Україна, директор Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України)

Ігор Коваль, д.політ.н. (Україна, ректор Одеського національного університету ім.І.І. Мечникова)

Сергей Мінасян, д.політ.н., Надзвичайний і Повноважний Посол (Вірменія, Надзвичайний і Повноважний Посол Вірменії в Румунії)

Марсель Рьотінг (Німеччина, директор Представництва Фонду ім. Ф. Еберта в Україні)

Джеймс Ніксі (Велика Британія, голова Програми Росії та Євразії Королівського інституту міжнародних відносин Chatham House)

Роберт Ондрейчак, доктор наук (Словаччина, державний секретар Міністерства оборони Словаччини)

Олег Шамиур, к.еко.н., Надзвичайний і Повноважний Посол (Україна, Надзвичайний і Повноважний Посол України у Франції)

Штефан де Шпігелейре (Нідерланди, головний науковий співробітник, Гаазький центр стратегічних досліджень)

Іванна Климпуш-Цинцадзе (Україна, віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України)

Дімітріс Тріантафілоу, доктор наук (Греція, директор Центру міжнародних та європейських досліджень, Університет ім. Кадір Хаса, Туреччина)

Асле Тойе, доктор наук (Норвегія, директор з досліджень Норвезького інституту Нобеля)

ЗМІСТ

НАТО В НОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ	3
<i>Барбора Маронкова</i>	
СТИКАЮЧИСЬ З РОСІЙСЬКОЮ ШКОЛОЮ М'ЯКОЇ СИЛИ	10
<i>Тоні Йенсен</i>	
ОБРАЗ ЄВРОПИ В РОСІЙСЬКИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ЖУРНАЛІСТИКА ЧИ СТВОРЕННЯ ОБРАЗУ ВОРОГА?	20
<i>Любов Цибульська</i>	
ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ КРЕМЛЯ В 21 СТОРІЧЧІ: ЕСТОНІЯ, ГРУЗІЯ, УКРАЇНА ..	29
<i>Максим Кияк</i>	
РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА В РЕСПУБЛІЦІ МОЛДОВА: ВЕЛИКА ВІЙНА ДЛЯ МАЛЕНЬКОЇ АУДИТОРІЇ	38
<i>Владислав Саран</i>	
ПІДЖИВЛЮЮЧИ ПОЛУМ'Я: РОСІЙСЬКІ ІНФОРМАЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ В ТУРЕЧЧИНІ	46
<i>Болкан Девлен</i>	
КАРНАВАЛІЗАЦІЯ КАРНАВАЛА	54
<i>Волга Дамарад</i>	
ПРОТИДІЮЧИ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ: УКРАЇНСЬКІ НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ НА ПЕРЕДОВІЙ	64
<i>Олена Чуранова</i>	

ПРОТИДІЮЧИ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ: УКРАЇНСЬКІ НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ НА ПЕРЕДОВІЙ

Олена Чуранова

Національний університет «Кієво-Могилянська академія» (Україна)

Боротьба з дезінформацією та пропагандою була одним із завдань українських НУО ще до того, як це стало світовою тенденцією. Реагування на загрози російської пропаганди вимагає комплексної стратегії, і українські експерти громадянського суспільства вже роблять важливі кроки в цьому напрямку. Ця стаття описує існуючі НУО, які протистояють в розпочатій Росією інформаційній війні, аналізує та описує основні наративи Кремля, трансформацію пропаганди Кремля з часів Євромайдану та основні шляхи боротьби з нею. Автор зазначає, що роль українських НУО в боротьбі з російською дезінформацією є вкрай важливою.

Спроби Росії маніпулювати свідомістю людей та домінувати в українському інформаційному просторі не є новою загрозою для України. Чи це була заборона українських книжок Емським указом у 1876 році, примусова русифікація українців е часи Російської імперії, чи радянська пропаганда – всі ці заходи мали одну мету – контролювати рішення та думки людей, керувати сусідніми територіями, як власними. Численні історичні міфи про значущі події та особистостей, національний комплекс меншовартості, стійкі моделі у сприйнятті деяких подій – це деякі наслідки російської кампанії дезінформації протягом всіх цих років. Здійснена анексія Криму та війна на території Донецької та Луганської області ще раз показали, наскільки далеко ця кампанія може зайти, якщо не дати належну відповідь.

До Революції гідності в Україні не існувало таких напрямків роботи, як протистояння спрямованій проти держави пропаганді та дезінформації. Однак, за часів Євромайдану загроза пропаганди стала очевидною, оскільки наративи Кремля вплинули на те, як українці у регіонах з високою популярністю російських ЗМІ та проросійськими поглядами сприймали Революцію гідності та її учасників. У Звіті Центру передового досвіду НАТО зі стратегічних комунікацій (СОЕ) зазначено, що інформаційна кампанія була основною в операціях Росії проти України. Анексія Криму стала одним з результатів цієї кампанії. «Крим можна вважати тестовим випадком для Росії у випробуванні цієї нової форми ведення бойових дій, де гібридна асиметрична війна, що поєднує інтенсивну інформаційну кампанію, кібервійну та використання висококваліфі-

кованих сил спеціального призначення відіграють ключову роль» (с. 4).¹

Вплив російських ЗМІ на інформаційний простір України все ще досить тривожний. Наприклад, за результатами дослідження, проведеного проектом USAID «U-Media» у 2017 році в Україні, довіра до російських веб-сторінок зросла з 7% у 2016 році до 10% у 2017, а довіра до російських друкованих ЗМІ та радіо зросла з 2% у 2016 році до 6% у 2017 році.²

Українська зброя в інформаційній війні

Такі очевидні загрози для українського інформаційного простору призвели до активізації українського громадянського суспільства. Коли держава ще не була готова відповісти на такі загрози, активісти запропонували свою допомогу. Досвід України свідчить про те, що громадянське суспільство може виконувати важливі функції держави, як це відбулось у випадку з протистоянням в інформаційній війні. Саме НУО у березні 2014 року почали перевіряти статті російських ЗМІ, визначати недостовірні новини та шляхи їхнього спростування ще до того, як держава почала здійснювати перші кроки для захисту власного інформаційного простору. Й досі, діяльність цих організацій залишається значною, а їхній досвід є корисним для країн, де присутні наративи Кремля. Незважаючи на створення у 2014 році Міністерства інформаційної політики України, такі НУО залишаються важливим голосом громадянського суспільства в цій боротьбі.

«StopFake» був одним з перших проєктів, запущених на фоні російської дезінформації та пропаганди в Україні. Викладачі, студенти та випускники Могиллянської школи журналістики заснували цей проєкт у березні 2014 року. На основній веб-сторінці повідомляється: «Крім впливу пропаганди на Україну, ми також намагаємося досліджувати її методи впливу і на інші країни і регіони – Європейський Союз і країни колишнього Радянського Союзу».³

 Досвід України свідчить про те, що громадянське суспільство може виконувати важливі функції держави, як це відбулось у випадку з протистоянням в інформаційній війні

«StopFake» позиціонує себе як організація перевірки фактів, яка виявляє та спростовує пропаганду та дезінформацію, що поширюється в російських ЗМІ про події в Україні. Більш того, засновники проєкту вважають проєкт інформаційним хабом, матеріали якого можуть допомогти при аналізі різних аспектів пропаганди Кремля при подальшому дослідженні. Крім спростування фейків, проєкт здійснює моніторинг інших досліджень, присвячених впливу пропаганди та перекручених новин, проводить власні дослідження, а також проводить тренінги щодо перевірки фактів, медійної грамотності, верифікації різних типів даних. Інформація з

¹ *Analysis of Russia's Information Campaign against Ukraine. Examining Non-military Aspects of the Crisis in Ukraine from a Strategic Communications Perspectives*, "NATO StratCom Centre of Excellence (COE) Report", 2015 [https://www.stratcomcoe.org/download/file/fid/3213 доступ: 01 лютого 2018].

² *InMind: довіра українців до російських ЗМІ виросла на тлі зниження їх популярності*, "mResearcher", 27 вересня 2017, [https://mresearcher.com/2017/09/inmind-dovira-ukraintiv-do-rosijskih-zmi-viroslo-na-tli-znizhennya-ih-populyarnosti.html доступ: 01 березня 2018].

³ "StopFake.org", [https://www.stopfake.org/en/about-us/ доступ: 30 січня 2018].

веб-сторінки перекладається 11 мовами. Застосовуються різні формати спростування та надання інформації: відео дайджест з основною фейковою новою тижня, аудіо подкаст, облікові записи в соціальних мережах та газета «Твое право знати», яка розповсюджується на території Донецької та Луганської областей.

В результаті, «StopFake» виросла з волонтерського проекту в організацію, яка виконує багато важливих функцій у боротьбі з російською дезінформацією, і діяльність цієї організації визнана на міжнародному рівні. Важливо зазначити, що цей проект фінансово підтримують різні міжнародні донори, та його засновники уникають підтримки держави для забезпечення об'єктивності своєї роботи.

Ще один проект, який вважається «унікальним прикладом об'єднання зусиль офіційних установ та НУО для посилення комунікаційного потенціалу держави» є Український кризовий медіа центр. Так само як «StopFake», Український кризовий медіа центр був заснований у березні 2014 року зусиллями провідних українських експертів в сфері міжнародних відносин, комунікацій та зв'язків з громадськістю. Основною метою проекту є «допомогти Україні підсилити її голос на міжнародній арені щодо подій пов'язаних з анексією Криму Російською Федерацією».⁴ Організація складається з декількох підрозділів:

- прес-центр, де у громадських активістів, експертів, місцевих політиків

та представників уряду є можливість інформувати суспільство про події, що відбуваються в Україні та навколо неї;

- підрозділ, який працює з іноземною аудиторією та розповсюджує інформацію про Україну за кордоном, допомагаючи іноземним журналістам;
- підрозділ, який працює з місцевою аудиторією та має на меті інтегрувати різні регіони України в один український контекст;
- підрозділ мистецтва та культури, який використовує мистецтво як інструмент для сприяння діалогу між Східною та Західною Україною, тощо.

Покращувати діалог між українцями, піднімати важливі питання та обговорювати складні теми не менш важливо, ніж боротись з фейковими новинами. Крім того, протягом деякого періоду часу Український кризовий медіа центр підтримував інформаційний ресурс «Ukraine under Attack», який збирав дані щодо військової агресії Росії, анексії Криму, тощо.

Ще один подібний проект «InformNapalm» був створений «у відповідь на агресію Росії в Україні у березні 2014 року». Основна мета проекту – «інформувати про справжню роль російського уряду у поточних гібридних конфліктах в Україні, Грузії та на Близькому Сході».⁵ Волонтери цього проекту не лише спростовують різні фейки російської пропаганди, але й виявляють факти нелегального експорту військової зброї та обладнання Росією,

⁴ A. Jackson, *It May Not Be a Real War (Yet), but Don't Tell That to the Propagandists in Russia and Ukraine*, "PRI", 13 березня 2014, [https://www.pri.org/stories/2014-03-13/it-may-not-be-real-war-yet-dont-tell-propagandists-russia-and-ukraine доступ: 29 січня 2018].

⁵ "InformNapalm", [http://informnapalm.rocks доступ: 30 січня 2018].

збирають дані, які доводять участь російських чиновників та громадських діячів у плануванні диверсійних дій та війн, що ведуться наразі в інших країнах, тощо. Матеріали проекту перекладаються більше ніж 20 мовами.

«Інформаційний спротив» – ще один аналогічний проект, який намагається «протидіяти в інформаційному полі зовнішнім загрозам, що виникають для України».⁶ Цей проект був також запущений у березні 2014 як ініціатива НУО «Центр військово-політичних досліджень». Проект позиціонує себе як організацію, що надає аналітичні матеріали про ситуацію на Донбасі, передачу військового обладнання, отримання російської зброї бойовиками, внутрішню ситуацію в так званих ДНР та ЛНР. «Інформаційний спротив» залучає українців та іноземних експертів з неурядових та урядових установ, міжнародних організацій, тощо.

Невід'ємною частиною російської дезінформаційної кампанії є розповсюдження певних історичних міфів та фейків. Українські волонтери та професійні історики також посилили діяльність у цій сфері, створивши проект «ЛІКБЕЗ: Історичний фронт». Основною метою цього проекту є популяризувати історію України в різних форматах, спростувати різноманітні історичні фейки, тощо. За словами засновників «ЛІКБЕЗ», «саме адекватне бачення минулого є підставою української ідентичності та запорукою єдності країни».⁷ Основною мотивацією створення цього проекту була

боротьба з російською пропагандою, зокрема історичною риторикою.

Таким чином, як бачимо, основні українські НУО, що протистоять Росії в інформаційній війні, були створені протягом одного періоду після анексії Криму Російською Федерацією. Різні за своєю діяльністю та підходами, ці НУО стали відповіддю активного суспільства на виклики, з якими стикається Україна під час гібридної війни. Однак, з огляду на зусилля Росії в цій війні та наслідки пропаганди та маніпуляцій громадською думкою, Україна має бути активною та наполегливою на різних рівнях: від державних установ до громадських організацій.

Обличчя російської пропаганди

З часів Євромайдану російська пропаганда дуже змінилась з точки зору різних форматів, типів та шляхів розповсюдження матеріалів різними каналами. Кількість наративів про Україну також зросла. Колекція зібраних та спростованих командою «StopFake» фейків є корисною, оскільки може показати більш широку картину змін російської пропаганди з часом.

Останніми роками російські ЗМІ не бояться використовувати більш прості шляхи введення своєї аудиторії в оману: наприклад, представлення протестів в Києві як в Сімферополі⁸, заяви про заборону російської мови в Україні та кримінальне переслідування російськомовних людей⁹, використання одних й тих

⁶ "Information Resistance", [http://sprotyv.info/en/about-us доступ: 30 січня 2018].

⁷ "ЛІКБЕЗ", [http://likbez.org.ua/ua/meta-proektu доступ: 30 січня 2018].

⁸ *Весту24 показали бои в Киеве как Симферополь*, "StopFake", 03 березня 2014, [https://www.stopfake.org/vesti24-pokazali-boi-v-kyeve-kak-simferopol/ доступ: 30 січня 2018].

⁹ *"Утка" российского ТВ – Тягнибок призывает запретить русский язык в Украине*, "StopFake", 05 березня 2014, [https://www.stopfake.org/utka-rossijskogo-tv-tyagnibok-prizyvaet-zapretit-russkij-yazyk-na-ukraine/ доступ: 30 січня 2018].

самих людей в проросійських протестах по всій Україні¹⁰, тощо. Використання підроблених фотографій, відео, акторів, які грали різних потерпілих, було популярним. Аудиторія не була готова

**із зростанням кількості
різних проєктів, що
займаються перевіркою
фактів, спростовувати російські
фейкові новини стало складніше**

до критичного читання та перегляду новин, тому потік пропаганди був безкінечним, а її методи були дуже простими.

З часом та із зростанням кількості різних проєктів, що займаються перевіркою фактів, спростовувати російські фейкові новини стало складніше. Наративи залишаються такими ж, але методи дезінформації змінилися – від підроблених фотографій, відео або аудіо, фальшивих цитат та коментарів до перебільшення, маніпулятивного представлення різних видів даних, використання найпопулярніших стереотипів та міфів, хибних висновків. Одними з найпопулярніших видів неправдивої інформації стали повідомлення з дійсними фактами та цитатами, але з маніпулятивними та такими, що вводять в оману, заголовками. Оскільки користувачі Інтернетом здебільшого читають лише заголовки й підзаголовки та звертають мало уваги на текст, цей метод відіграє важливу роль в розповсюдженні пропаганди.

Каналів, які вважаються частиною дезінформаційної кампанії, багато.

Наприклад, найпопулярніші російські новинні веб-сторінки створюють окремі розділи, присвячені подіям в Україні, називаючи їх «Криза в Україні», «Ситуація в Україні». Такі програми російського телебачення як «60 минут» на каналі «Россия-1» кожного дня розміщують в ефірі такі сюжети, як «Кто и почему назвал Украину «сельским туалетом?», «Как киевские власти убирают высокопоставленных чиновников по приказу американских политиков», «США готовятся к войне на границах с Россией», тощо. 3 серпня 2017 року програма «60 минут» транслюється двічі на день. Методи дезінформації змінилися, але кількість пропагандистських матеріалів не зменшується.

Наративи російської пропаганди віддзеркалюють вибір політичного курсу на відповідний час, але є «вічні теми», які й досі використовуються російськими пропагандистами та які варто запам'ятати. Найбільш популярні наративи Кремля про Україну:

- Україна – неспроможна країна (заяви, що України як держави не існує, що існування цієї країни неможливе через історичні та економічні причини, що будь-які спроби змінити або реформувати країну є марними);
- Україна винна в авіакатастрофі літака МН17 (знов і знов з'являються нові докази, сфабриковані російськими ЗМІ, незважаючи на об'єктивне міжнародне розслідування);
- Санкції проти Росії не діють (заяви проросійських європейських політиків за фінансової підтримки Москви, хибна статистика, неправильний переклад статей іноземних ЗМІ);

¹⁰ *The Same People Are Participating in Pro-Russian Protests across Ukraine*, "StopFake", 04 березня 2014, [<https://www.stopfake.org/en/the-same-people-are-participating-in-pro-russian-protests-across-ukraine/> доступ: 30 січня 2018].

- Українська влада – фашисти;
- Крим не є частиною України та ніколи не був; світове товариство підтримує референдум в Криму; європейські країни визнають Крим частиною Росії;
- Євромайдан організували Сполучені Штати, ЄС та Захід в цілому;
- Українська армія слабка, неспроможна воювати;
- Українські військові – «каратели», які вбивають цивільних громадян;
- Російська мова під загрозою в Україні.

Отже, російська пропаганда має багато обличч, рук та ніг, але боротьба з нею варта того. Поки російські ЗМІ намагаються похитнути погляди людей, сприйняття того, що є істиною, а що обманом, українські НУО повинні продовжувати викривати відверту брехню, вчити аудиторію виявляти маніпуляції, знаходити нові наративи та моделі дезінформаційної кампанії.

Шляхи боротьби з російською пропагандою

Різноманітність функцій, аспектів, цілей існуючих проектів, які протидіють російській пропаганді в Україні говорить про те, наскільки комплексною ця стратегія боротьби з дезінформацією повинна бути. Також важливо, щоб представники уряду та громадянського суспільства працювали разом над цією складною інформаційною стратегією. Досвід України в боротьбі проти російської

пропаганди є унікальним, отже створення такої стратегії може стати прикладом для інших країн.

Доктрина інформаційної безпеки України була підписана Президентом П. Порошенком у лютому 2017 року. Як було зазначено, основною метою доктрини є «уточнення засад формування та реалізації державної інформаційної політики, насамперед щодо протидії руйнівному інформаційному впливу Російської Федерації в умовах розв'язаної нею гібридної війни».¹¹ Безумовно, інформаційний простір України потребував такої доктрини, яка чітко визначає національні інтереси у сфері інформації, ролі підрозділів у реалізації цього документа, пріоритети захисту інформації, тощо. Проте, було підтверджено, що лише деякі представники громадянського суспільства брали участь в обговоренні проекту доктрини.¹² Захист інформаційного простору супроводжується іншими важливими питаннями, такими як свобода слова, небезпека цензури з боку уряду, доступ до відкритої інформації. Отже, важливо створювати таке законодавство під жорстким контролем громадянського суспільства. Якщо говорити про те, що повинен робити уряд, то необхідно покращувати комунікацію між органами влади та громадянами, чітко пояснювати реформи та кроки уряду, щоб російська дезінформація не могла ввести українців в оману щодо подій в їхній власній країні.

Крім спеціальних законів та доктрин, варто зазначити кроки українських

¹¹ Глава держави затвердив Доктрину інформаційної безпеки України, "President.gov.ua", 25 лютого 2017, [http://www.president.gov.ua/en/news/glava-derzhavi-zatverdiv-doktrinu-informacijnoi-bezpeki-ukr-40190 доступ: 01 лютого 2018].

¹² Впровадження Доктрини інформаційної безпеки не має бути спрямоване на боротьбу з політичним інакомисленням усередині країни. Опитування експертів, "Detector media", 27 лютого 2017, [http://detector.media/infospace/article/123603/2017-02-27-vprovadzhennya-doktrini-informat-siinoi-bezpeki-ne-mae-buti-spryamovane-na-borotbu-z-politichnim-inakomislennjam-useredini-kraini-opituvannya-ekspertiv/ доступ: 02 лютого 2018].

НУО проти російської дезінформаційної кампанії. По-перше, спростування хибних новин та основних наративів Кремля за допомогою незаперечних фактів залишається одним з важливих інструментів боротьби проти численних типів пропаганди у ЗМІ. Люди формують свої погляди відповідно до бачення світу. Російська пропаганда формує таке особливе бачення світу в головах людей на довгий час. Отже, складно не лише спростувати якусь брехню, але й переконувати іншу сторону, що інформаційні матеріали неправдиві, абсурдні, фейкові.

Щоб підірвати довіру до тієї або іншої фейкової новини, необхідно навести щонайбільше аргументів. Організації, які займаються перевіркою фактів повинні бути прозорі в своїй роботі, давати посилання на всі використані у статті джерела. Більше того, логіка спростування повинна бути доступна та зрозуміла аудиторії, щоб будь-хто, хто має сумніви міг використати такий самий метод спростування, що й організація перевірки фактів. Отже, організація «StopFake» використовує такі

Спростування фейків – це завжди лише вершина айсберга у боротьбі проти російської дезінформаційної кампанії. Протидія пропаганді вимагає інтегрованого підходу

принципи в своїй роботі. По-перше, для надання контексту, також важливо розгорнуто пояснювати деякі повідомлення, оскільки часто вони можуть не бути відвертою брехнею, але бути певною маніпуляцією, наводити хибні

цифри, цитати, які вводять в оману, що призводить до неправильних висновків. По-друге, інструменти перевірки та спростування фейків повинні бути різноманітними: від офіційних джерел, експертних висновків до найновіших інтернет-додатків.

Спростування фейків – це завжди лише вершина айсберга у боротьбі проти російської дезінформаційної кампанії. Протидія пропаганді вимагає інтегрованого підходу. Підвищення медіа грамотності населення, сприяння розвитку навичок критичного мислення для сприйняття медійних повідомлень – важливі компоненти протистояння цій загрозі. Більшість експертів вказують на те, що освітні програми необхідно впроваджувати вже у школах. «StopFake» та Академія української преси вже запустили один такий проект за фінансової підтримки Посольства США та Посольства Великої Британії в Києві. Проект «Вивчай і розрізняй» із спеціальними освітніми матеріалами буде інтегрований в існуючу програму 50 середніх шкіл у чотирьох містах.¹³

Необхідно також підвищувати медіа освіченість серед дорослого населення. Навчання щодо використання інформації у соціальних мережах повинно бути частиною таких тренінгів. Інформація про медіа відповідальність та медіа інтереси різних компаній та політичних кіл також необхідно включати до таких тренінгів. Відповідно до матеріалів проекту «StopFake», російська дезінформація теж може розповсюджуватись через українські ЗМІ з проросійськими поглядами та інтересами.

Матеріали перевірки фактів повинні включати всі можливі формати для

¹³ StopFake Helps Schools to Teach Media Literacy, "StopFake", 04 лютого 2018, [https://www.stopfake.org/en/stopfake-helps-schools-to-teach-media-literacy/ доступ: 12 лютого 2018].

переконання аудиторії. Наприклад, відсоток використання Інтернету в Україні залежить від регіону та соціо-демографічних факторів. Доступ до різноманітних джерел інформації на території України нерівномірний. Це важливо враховувати при визначенні жанру і формату. Коли ми говоримо про історичні фейки, організації перевірки фактів повинні надавати більше першоджерел, документів, мап, використовувати всі можливі дані та експертні висновки професійних істориків. Саме це використовує проєкт «ЛІКБЕЗ» у своїй роботі.

Професійні журналісти також мають бути поінформовані про це. Ще важливіше заохочувати журналістську етику та стандарти, підвищувати професіоналізм журналістів, забезпечувати спеціальне навчання щодо верифікації даних та перевірки фактів в епоху пост-правди. Нажаль, «погана журналістика» є однією з причин того, що пропаганда залишається ефективною.

Висновки

Загроза російської дезінформаційної кампанії призвела до об'єднання багатьох неурядових організацій в Україні. Ці організації взяли на себе важливу роль

– протистояти інформаційним атакам, що не менш важливо для країни в стані гібридної війни. Вони опинились на передовій одночасно – у березні 2014 – та з тих пір виконують важливі функції перевірки фактів, спростування наративів Кремля, підвищення рівня медіа грамотності серед українців, викриття фактів присутності російської армії на Донбасі, тощо. Таким чином, їхню роботу можна використати для визначення багатьох обличч російської пропаганди, заходів протидії цій пропаганді, а також вивчення кроків, які вживають українські НУО кожного дня для протистояння російській гідрі. Найефективніші заходи можуть служити алгоритмом дій для інших країн, де загроза розповсюдження російської дезінформації також неминуча.

Олена Чуранова – журналістка та спеціаліст з перевірки фактів в проєкті «StopFake», аспірантка в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» (Україна). Має більше 10 років досвіду роботи в ЗМІ, в тому числі працювала в українській службі «Голосу Америки», «Радіо свобода» та в організації «European Journalism Observatory». Основний предмет дослідження – соціальні мережі та їхній вплив, пропаганда та фейкові новини.
